

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№4 (2023)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPY00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/GFEU2843>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Уайханова М. А., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Шокубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/VFDZ8351>

*С. Т. Елікпаев¹, Б. Қ. Қапасова², Р. М. Муталиева³

^{1,2,3}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

*e-mail: serik.elikbay@mail.ru

КЕЙІПКЕРЛЕР МЕН ӘДЕБИ ШЫҒАРМАЛАРДАҒЫ АРХЕТИП

Мақалада қазақ әдебиетіндегі және әлем әдебиетіндегі архетип кейіпкерлердің пайда болуы, өзгеруі сөз болады. Кейіпкерлердің өзгеруі мен басқа сипатқа ие болуы архетипке байланысты. «Архетип» терминін 20 ғасырда психолог Карл Густав Юнг енгізген. Әдеби архетип салыстырмалы құбылыс: сюжеттің дамуына қарай кейіпкер бейнесі айтарлықтай өзгерістерге ұшырауы мүмкін. Бұған мысал ретінде Лев Толстойдың Наташа Ростовасын келтіре аламыз. Көркем әдебиеттегі кейіпкерлердің мынадай архетиптері бар: Нағыз ер қаһарман, азған кейіпкер, дос мінезді кейіпкер, бүлікшіл әрі айлакер кейіпкер, жоғалған жан, шытырман оқиғаларды іздеуші, шындық іздеуші кейіпкер. Шығармалардағы әйел кейіпкерлердің бірнеше архетиптері бар: тәкаппар әрі іскер, өз пікірінде қатал және айналасындағылардан мойынсұнуды талап етуші, сенгіш, батыл, азғырушы.

Кейіпкерлер секілді әңгіме архетипі де белгілі бір заңдылыққа бағынады.

Көркем шығармаларда әр уақытта пайда болатын белгілі бір сюжеттік архетиптер бар. «Том Сойердің шытырман оқиғалары» шығармасындағы архетиптік сюжет баланың өсуін, түрлі қиындықтарды танып-білуін көрсетеді. «Кек» сюжеттік архетипін қолданудың мысалы ретінде Александр Дюманың «Граф Монте-Кристо» кітабын алуға болады. Басты кейіпкердің басты мақсаты – әділеттілікті қалпына келтіру. «Саяхат» архетиптік сюжетіне Джон Толкиеннің шығармаларын, атап айтқанда, оның «Сақиналардың әміршісі» кітабын келтіруге болады. Бұл кітапқа көптеген оқырмандардың қызығушылық танытқаны белгілі.

Бірнеше архетиптерді қолдану автордың ниетін толық ашуға көмектеседі. Оның жарқын мысалы – Лев Толстойдың «Соғыс және

бейбітшілік» романы. Мұнда біз бірден бірнеше архетиптердің тоғысқанын көреміз: «махаббат», «құрбандық», «жетілгендік», «қарсылық», трансформация.

Кілтті сөздер: архетип, сюжеттік архетип, кейіпкерлер архетиптері, танымдық бейне, мемлекетшілдік тұлға, аралас архетип, кейіпкердің трансформациясы

Кіріспе

Кейіпкер туралы айтқанда біз екі түрлі бағытты негізге аламыз. Бірінші, кейіпкер неге туды. Не себептен ұлт осы кейіпкерлерді үлгі тұтады. Екінші, осы кейіпкерлер келесі ұрпаққа неліктен үлгі. Кейіпкер өзгерген сайын халық та өзгереді. Мысалы, Асан Қайғы – мемлекетшілдік тұлға. Ер Төстік – танымдық бейне. Асан мен Үсен ұлт ішіндегі топтық, таптық бөліністі паш етеді. Егер ежелгі үнді әдебиеті басында ерлікті жырласа «Брихатка», кейінгі туындыларында әлеуметтік мәселелі туынды ту алды, мысалы «Панчатантра» [1, 123].

Кейіпкерлердің өзгеруі заңды құбылыс. Өйткені «герой» сөзінің түбірі «құдайлық пен адамнан жаралған» дегеннен шығады [2, 294]. Кейіпкерлердің өзгеруі мен басқа сипатқа ие болуы архетипке байланысты. Біз кейіпкерлерді зерттегенде осы архетипке қараймыз. «Архетип» терминін 20 ғасырда психолог Карл Густав Юнг енгізген. Бұл адам тәжірибесі негізінде қалыптасқан прототипке берілген атау. Ол жалпы қасиеттермен және сипаттамалармен сипатталады.

Материалдар мен әдістер.

Мақалада әдеби кейіпкерлердің архетиптерін қарастырғанда әдеби талдау, салыстыру әдістері қолданылды.

Нәтижелер мен талқылау.

Әдебиеттегі архетип ұғымы әртүрлі түсіндірулерді ұсынады. Жалпы қабылданған нұсқаға сәйкес, бұл термин әдеби кейіпкердің сюжетін, кітабын немесе бейнесін жасау кезінде автор негізге алатын белгілі бір үлгілерді білдіреді.

Әдеби кейіпкерлердің архетиптері кітап авторына күрделі, қарама-қайшылықты сипаттағы әдеби кейіпкер жасауға көмектеседі. Негізгі прототиптердің әрқайсысының әлсіз және бекем жақтары бар. «Жан алып, жан берген шақта» басқа кейіпкерге сұраныс болса, мамыражай шақта өзге сипатқа сұраныс артады [3, 5].

Әдеби туынды «шабыттан нәр алса да» ортақ заңдылықтан кете алмайды [4, 104].

Автордың «мінез машықтары» әдебиет заңына бағынады [5, 426].

Әлемдік әдеби кейіпкерлерді әртүрлі архетиптерге жіктеуді ұсынамыз. Бұлар әйел кейіпкерлері; ер кейіпкерлері болып бөлінеді.

Әдебиеттегі архетип кейде «аралас» болады, біз Николай Гогольдың «Рождество алдындағы түнде» шығармасынан автордың мұндай ниетінің мысалын көре аламыз. Кітаптың кейіпкері Оксананың кейіпкері «бастық ер» мен «бастық әйел» қасиеттерімен біріктіріліп көрінеді.

Әдеби архетип салыстырмалы құбылыс: сюжеттің дамуына қарай кейіпкер бейнесі айтарлықтай өзгерістерге ұшырауы мүмкін. Лев Толстойдың Наташа Ростовасы алдымен өзін «батыл қыз» деп таныстырады, содан кейін оқырманға өзін «жұбатушы» ретінде сипатталады. Дегенмен, біздер үшін әр кітаптағы кейіпкерлердің архетиптерінің сипаттамалары туралы білу басты міндетіміз болады.

Мысалы, еркек кейіпкерлер.

Көркем әдебиеттегі кейіпкерлері сәйкес келетін осындай негізгі архетиптер бар:

Нағыз ер қаһарман.

Мықты, батыл мінезді адам бәрін өз қолында ұстауға дағдыланған. Өзін-өзі құрметтеуді және сөзсіз мойынсұнуды талап етеді. «Бастық» архетипінің мысалы Марио Пузоның «Өкіл әкесі» фильміндегі Дон Корлеоне.

Азған кейіпкер.

Мұндай әдеби кейіпкер харизматикалық іс-әрекетке ие және бәлелі іске бой алдырған. Жүрек түбінде, қамбасында сентименталды көңілшек, жақсы, ақжүрек жан жатыр. Оның бүлікшіл мінез-құлқы басқалардың сатқындығынан өзін-өзі қорғау құралы болып табылады. Мұндай әдеби прототиптің мысалы ретінде «Желмен өткен» кітабындағы Ретт Батлерді келтіруге болады.

Дос мінезде кейіпкер.

Мұндай қаһарман әрқашан көмектесуге, моральдық қолдау көрсетуге дайын.

Бүлікшіл әрі айлакер кейіпкер.

Мысалы, Остап Бендердің «12 орындық» кітабындағы. Немесе Кемел Тоқаевтың «Ұясынан безген құсындағы» Ноян Тайшықев [6,14]. Мұндай әдеби кейіпкер шығармашыл, тапқыр, айналасындағы адамдарды шебер басқарады.

Жоғалған жан.

Мұндай әдеби қаһарман өткен заманда өмір сүрген. Бір сөзбен айтқанда, ол адамдарды жан-жақты көреді, ерекше көрегендігімен және осалдығымен ерекшеленеді.

Шытырман оқиғаларды іздеуші.

Он өнертапқыш, қорықпайтын, бір орында отыруға дағдыланбаған. Авантюрист кез келген жағдайда шындықтың түбіне жетуге ұмтылады.

Шындық іздеуші кейіпкер.

Яғни Артур Конан Дойлдың әңгімелеріндегі Шерлок Холмс. Бұл – бір салада терең білімі бар, өз ісінің шебері, өз ісіне қанық адам.

Әйел кейіпкерлері:

Көркем шығармаларда әйел кейіпкерлерінің әртүрлі түрлері бар

Негізгі.

Тәкаппар әрі іскер кейіпкер өз пікірінде қатал және айналасындағылардан мойынсұнуды талап етеді. Мысалы: Алексей Толстойдың «Петр I» шығармасынан София ханшайымы.

Азғырушы.

М. Әуезовтің «Кінәмшіл бойжеткеніндегі» Ғайша. Владимир Набоковтың шығармасындағы Лолита. Әдетте бұл қарама-қарсы жыныстың өкілдерінің назарын қалай аударуды білетін әдемі және ақылды әйел.

Сенгіш.

Әйел мінезінің бұл түріне кез келген өтірікке сенуге дағдыланған импульсивті, әңгімешіл ханымдар жатады. Әділ жыныстың мұндай өкілдері шешім қабылдау кезінде эмоциялардың әсеріне ұшырайды.

Батыл қыз.

Бұл достық пен шынайылық сияқты мінез-құлық қасиеттерімен сипатталатын толыққанды табиғи тұлға. Қайсар қыз, табанды, батыл, қиын жағдайда көмектесуге дайын. Стендальдің «Қызыл мен қарасындағы» Матильда де Ла-Моль.

Кітапханашы.

Мұндай ақылды, білімді әйелге перфекционизм тән. Мұндай кейіпкер көбінесе өз сезімін басқалардан жасырады, бірақ жауапсыз құмарлық оның жан дүниесінде қайнап кетуі мүмкін. Мысал ретінде Агата Кристидегі қымбатты қарт Мисс Марплды келтіруге болады.

Максим Горькийдің «Ана» романында әйел кейіпкерінің тағы бір түрі – «жұбатушы» (Пелагея Ниловна бейнесінде) кездеседі. Кейіпкердің мінезінде басқа адамдарға көмектесу қажеттілігі айқын көрінеді. Мұндай әйел әрқашан пайдалы кеңестер береді және оңай ымыраға келеді. Жұбатушының жалғыздыққа шыдамайтынын болжау қиын емес.

Кейіпкерлер секілді әңгіме архетипі де белгілі бір заңдылыққа бағынады.

Көркем шығармаларда әр уақытта пайда болатын белгілі бір сюжеттік архетиптер бар. Негізгі санаттар төменде берілген.

Өсу.

Мұндай архетиптік сюжет баланың өсіп, бірте-бірте өмірді (оның барлық қиындықтары мен сынақтарымен) танып-білуін білдіреді. Мұның жарқын мысалы – «Том Сойердің шытырман оқиғалары» көркем шығармасы.

Кек.

Сюжеті бойынша мұндай әдеби кейіпкер бұрын арамза жауыздардың әрекетінен зардап шегіп, енді оларды жазалауға бел буады. Басты кейіпкердің басты мақсаты – әділеттілікті қалпына келтіру. «Кек» сюжеттік архетипін қолданудың мысалы ретінде Александр Дюманың «Граф Монте-Кристо» кітабын алуға болады.

Жәбірленуші.

Бұл сюжеттік архетип көптеген көркем шығармаларда кездеседі. Демек, кітап кейіпкері жақындарының амандығы мен биік мұраттары үшін барын құрбан етуге бел буады. Ганс Кристиан Андерсеннің «Кішкентай су перісі» ертегісінің кейіпкері дәл осылай шешті.

Жұмбақ

Көркем әдебиеттегі осы сияқты сюжеттік архетиптер кейіпкердің түсініксіз жағдайға тап болғанын көрсетеді. Басында түсініксіз сөзжұмбақ оқырманның өзіне шешуді ұсынады. Бірақ шешім, әдетте, бетінде жатпайды.

Мұндай сюжеттік архетиптер негізінен детектив шығармаларға арналған. Мысал ретінде Дана Браунның «Да Винчи кодын» атап өткен жөн.

Азғыру

Теорияға сәйкес, мұндай архетип шығармадағы қақтығыстың негізінде кейіпкерлердің эмоциялары жатыр деп болжайды. Әдеби кейіпкер өз қалауына қарсы тұра алмайды. Сонымен бірге кейіпкер мұндай мінез-құлық оны құртуы мүмкін екенін өзіне өзі хабарлайды. Осыған ұқсас архетиптік мотивтер Владимир Набоковтың «Лолита» шығармасына енген.

Махаббат.

Көптеген өнер туындыларының кейіпкерлері күшті сезімдерді бастан кешіреді және ақырында көптеген сынақтарды жеңе отырып, жүректерін біріктіреді (балама нұсқалар: ғашықтар бір-бірінен айырылады, басты кейіпкерлердің бірі өледі). Мұндай архетиптік сюжеттің мысалы ретінде Александр Дюманың «Графиня де Монсоро» шығармасын айтуға болады.

Ашылу

Мұндай әдеби архетип, қарапайым тілмен айтқанда, бізді қоршаған әлем туралы шындықты білу туралы әңгіме. Осы орайда Михаил Булгаковтың «Иттің жүрегі» кітабы ойға оралады.

Трансформация

Архетиптік мінез жақсы жаққа өзгереді. Бұл трансформацияның себебі: махаббатты табу, жана идеологияны тану. Бұл архетипті әдебиетте

қолданудың мысалы ретінде Лев Толстойдың «Қайта тірілу» кітабын алуға болады. Оралхан Бөкейдің «Атау-кересі» де осыған жатады.

Іздеу

Әдеби шығарманың кейіпкері қуғын-сүргіннен жасырынып қалуы немесе керісінше қылмыскерді ұстауы керек. Бұл архетиптің негізгі белгілерін Федор Достоевскийдің «Қылмыс пен жаза» шығармасынан көруге болады.

Қарама-қарсы

Мұндай өнер туындыларының негізгі түйіні – екі күштің қарсы тұруы (міндетті түрде күші бірдей емес). Әдебиеттегі мұндай қарама-қайшылықтың мысалы – Борис Васильевтің «Ертең соғыс болды» кітабының сюжеті.

«Шүберектерден ханзадаға дейін»

Бұл әдеби архетип адамның жеке тұлға ретінде құлдырауы немесе өрлеуі туралы оқиғаны білдіреді. Осындай сюжеті бар шығарманың мысалы ретінде Алексей Толстойдың «Невзоровтың немесе Ибиктің шығуы» бар.

Саяхат.

Әдеби кейіпкер өзі үшін маңызды нәрсені табу үшін немесе сүйікті адамымен кездесу үшін жиі сапарға шығуға мәжбүр болады. Қиын сапар барысында кейіпкерлер үнемі әдеттен тыс жағдайларға тап болады. Бұл архетиптік сюжет Джон Толкиеннің шығармаларына, атап айтқанда оның «Сақиналардың әміршісі» кітабына қызығушылық танытқан көптеген оқырмандарға таныс. М. Қабанбаевтың Титий де осы.

Ыдырау

Осындай авторлық ойдағы шығарманың сюжеті әдеби кейіпкердің бірте-бірте азып бара жатқанын аңғартады. Оскар Уайлдтың «Дориан Грейдің суреті» кітабындағы оқиға осы.

Құтқару

Әдеби кейіпкер жиі әділетсіз жазаға ұшырап, құрбан болады. Болашақта кейіпкер қиын жағдайдан өз күшімен немесе достарының қолдауымен шығады. Бұл сюжеттік архетипке тән белгілер Стивен Кингтің «Шоушенктің өтелуі» романында анық көрінеді.

Бір жұмыста бірнеше архетиптік тақырыптар

Бірнеше архетиптерді қолдану автордың ниетін толық ашуға көмектеседі. Оның жарқын мысалы – Лев Толстойдың «Соғыс және бейбітшілік» романы. Мұнда біз бірден бірнеше архетиптердің тоғысқанын көреміз: «махаббат», «құрбандық», «жетілгендік», «қарсылық», трансформация.

Михаил Булгаковтың «Мастер мен Маргарита» шығармасының басты тақырыбы – құрбандық махаббаты. Бірақ бұған қоса кітапта әділдік үшін белсенді күрес те бар.

Қорытынды.

Барлық әдеби шығармалар осындай бағытта дамиды. Басқаша болуы мүмкін емес.

Артта қалған ұлт бұрынғы кейіпкерлерін талғажау етсе, озғын жұрт жаңа лепті қаһармандарды тудыруда.

Пайдаланылған деректер тізімі

1 Краткая литературная энциклопедия, 3-том, [Текст]. – Москва : «Советская энциклопедия», 1966. – 975 с.

2 Мифы народов мира, [Текст]. – М. : «Советская энциклопедия», 1991. – 671 с.

3 **Елікпаев, С. Т.** Қазақ әдебиеті, 10-сынып оқулығы [Текст]. – Астана : «Арман-ПВ», 2006. – 351 б.

4 **Хализев, В. Е.** Теория литературы [Текст]. – М. : «Академия», 2009. – 432 с.

5 Абай. Энциклопедия. (Бас редакторы Р. Нұрғалиев) [Текст]. – Алматы : «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, «Атамұра», 1995. – 720 б.

6 **Тоқаев, К.** Шығармалары. 3-том, [Текст]. – Алматы : «Ана тілі», 2023, – 384 б.

7 **Тұрысбек, Р., Байғанасова, Қ.** Қазіргі кезең әдебиеті. Оқулық [Текст]. – Астана: «Фолиант», 2014. – 360 б.

8 **Юнг, К.** Архетипы и коллективное бессознательное [Текст]. – М. : «АСТ», 2020. – 150 с.

9 **Поройков, С. Ю.** Архетипические сюжеты мировой литературы [Текст] // Научный журнал Метафизика. – 2012, № 4(6). – С. 98–108

10. **Руан, М.** Literary theory: practical introduction. Textbook [Text]. «Wiley-Blackwell». 2017. – 304 p.

References

1 Kratkaiia literaturnaia ensiklopedia, 3-tom [Brief Literary Encyclopedia, Volume 3] [Text]. – Moskva : «Sovetskaia ensiklopedia», 1966. – 975 s.

2 Mify narodov mira [Myths of the peoples of the world] [Text]. – Moskva : «Sovetskaia ensiklopedia», 1991. – 671 s.

3 **Elikpaev, S. T.** Qazaq ädebieti, 10-synyp oqulyğy [Kazakh literature, textbook for 10th grade] [Text]. – Astana : «Arman-PV», 2006. – 351 b.

4 **Halizev, V. E.** Teoria literatury [Literary theory] [Text]. – Moskva : «Akademia», 2009. – 432 s.

5 Abai. Ensiklopedia. (Bas redactory R. Nūrǵaliev) [Encyclopedia (Editor-in-chief R. Nurgaliev)] [Text]. – Almaty : «Qazaq ensiklopediasynyñ» Bas redaksiyası, «Atamūra», 1995. – 720 b.

6 **Toqayev, K.** Şyǵarmalary. 3-tom, [Works. Volume 3] [Text]. – Almaty : «Ana tılı», 2023, – 384 b.

7 **Türysbek, R., Baitanasova, Q.** Qazırǵı kezeñ ädebieti. Oqulyq [Literature of the modern period. Textbook] [Text]. – Astana : «Foliant», 2014. – 360 b.

8 **İung, K.** Arhetipy i kolektivnoe bessoznatelnoe [Archetypes and the collective unconscious] [Text]. – Moskva : «AST», 2020. – 150 s.

9 **Poroikov, S. İu.** Arhetipicheskie stjety mirovoi literatury [Archetypal plots of world literature] [Text] // Nauchnyi jurnal Metafizika. – 2012, № 4(6). – S. 98-108

10 **Ryan, M.** Literary theory: practical introduction. Textbook [Text]. «Wiley-Blackwell». 2017. – 304 p.

Басып шығаруға 30.11.23 қабылданды.

*С. Т. Еликпаев¹, Б. К. Капасова², Р. М. Муталиева³

^{1,2,3}Торайгыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар

Принято к изданию 30.11.23.

АРХЕТИП В ПЕРСОНАЖАХ И ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ

В статье речь пойдет о появлении, изменении архетипических персонажей в казахской литературе и мировой литературе. Изменение характера зависит от архетипа. Термин «архетип» был введен психологом Карлом Густавом Юнгом в 20 веке. Литературный архетип – явление относительное: по мере развития сюжета образ героя может претерпевать существенные изменения. В качестве примера можно привести Наташу Ростову Льва Толстого. Персонажи в художественной литературе имеют следующие архетипы: настоящий герой-мужчина, бедный персонаж, персонаж с дружелюбным характером, мятежный и хитрый персонаж, потерянная душа, искатель приключений, герой-искатель правды. Есть несколько архетипов женских персонажей в произведениях: высокомерная и деловая, строгая в своем мнении и требующая подчинения от окружающих, доверчивая, смелая, соблазнительная.

Как и персонажи, архетип произведения подчиняется определенной закономерности.

В художественных произведениях есть определенные сюжетные архетипы, которые появляются в разное время. Архетипический сюжет в произведении «Приключения Тома Сойера» показывает развитие ребенка, его познание различных трудностей. Примером использования сюжетного архетипа «месть» является книга Александра Дюма «Граф Монте-Кристо». Главная цель героя – восстановить справедливость. К архетипическому сюжету «путешествия» можно отнести произведения Джона Толкина, в частности его книгу «Властелин колец». Известно, что эта книга интересует многих читателей.

Использование нескольких архетипов помогает полностью раскрыть намерения автора. Ярким примером является роман Льва Толстого «Война и мир». Здесь мы видим переплетение сразу нескольких архетипов: «любовь», «жертва», «зрелость», «сопротивление», «трансформация».

Ключевые слова: архетип, сюжетный архетип, архетипы персонажей, когнитивный образ, личность, государство, смешанный архетип, трансформация персонажа.

*S. T. Yelikpaev¹, B. K. Kapasova², R. M. Mutaliev³

^{1,2,3}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Accepted for publication on 30.11.23.

ARCHETYPE IN CHARACTERS AND LITERARY WORKS

The article will focus on the appearance, change of archetypal characters in Kazakh literature and world literature. Character change and other character depend on the archetype. The term «archetype» was coined by psychologist Carl Gustav Jung in the 20th century. The literary archetype is a relative phenomenon: as the plot develops, the image of the hero can undergo significant changes. As an example, we can cite Natasha Rostova by Lev Tolstoy. Characters in fiction have the following archetypes: a real male hero, a poor character, a character with a friendly character, a rebellious and cunning character, a lost soul, an adventurer, a hero-a seeker of truth. There are several archetypes of female characters in the works: arrogant and businesslike, strict in her opinion and demanding submission from others, trusting, brave, seductive.

Like the characters, the archetype of the work obeys a certain pattern.

There are certain plot archetypes in the works of art that appear at different times. The archetypal plot in the work «The Adventures of Tom Sawyer» shows the growth of a child, his knowledge of various difficulties. An example of the use of the plot archetype «revenge» is the book by Alexandre Dumas «The Count of Monte Cristo». The main goal of the main character is to restore justice. The archetypal plot of the «journey» can be attributed to the works of John Tolkien, in particular his book «The Lord of the Rings». It is known that this book interested many readers.

The use of several archetypes helps to fully reveal the author's intentions. A striking example is Lev Tolstoy's novel «War and Peace». Here we see the interweaving of several archetypes at once: «love», «sacrifice», «maturity», «resistance», «transformation».

Keywords: archetype, plot archetype, character archetypes, cognitive image, personality of the state, mixed archetype, character transformation.

Теруге 30.11.2023 ж. жіберілді. Басуға 29.12.2023 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

3,61 МБ RAM

Шартты баспа табағы 26,59. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: А. К. Темиргалинова

Корректорлар: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 4165

Сдано в набор 30.11.2023 г. Подписано в печать 29.12.2023 г.

Электронное издание

3,61 МБ RAM

Усл. печ. л. 26,59. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: А. К. Темиргалинова

Корректоры: А. Р. Омарова

Заказ № 4165

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz